

Przystanek historia

<https://przystanekhistoria.pl/pa2/tematy/martyrologia/98815,Pamieci-ofiar-deportacji-z-Kresow-Wschodnich-II-RP-1940-1941.html>

10 lutego 1940 – początek sowieckich deportacji

ARTYKUŁ

Pamięci ofiar deportacji z Kresów Wschodnich II RP (1940 - 1941)

OKRES HISTORYCZNY

(1939-1945) II wojna światowa

Autor: EWA KOWALSKA 10.02.2023

Władze Związku Sowieckiego, po zajęciu Kresów Wschodnich II Rzeczypospolitej, podjęły szereg przedsięwzięć zmierzających do szybkiego ich scalenia z pozostałymi obszarami ZSRS. Miały one doprowadzić do szybkiej

likwidacji polskiego systemu prawnego, transformacji gospodarki i struktur społecznych, w tym „unieszkodliwienia” grup uznanych za niebezpieczne.

W celu „oczyszczenia” Zachodniej Ukrainy i Zachodniej Białorusi, a następnie Wileńszczyzny i Litwy, z „wrogich elementów”, stworzono odpowiednie podstawy prawne. Obywatele polscy byli przymusowo wysiedlani na podstawie uchwał Biura Politycznego Komitetu Centralnego Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików) i postanowień Rady Komisarzy Ludowych ZSRS, które były odpowiedzią na propozycje składane przez NKWD.

Ślad w dokumentach

Badania dotąd przeprowadzone pozwoliły ustalić, iż tylko w lutym 1940 r. w 100 transportach deportowano z Kresów Wschodnich od 141 do 220 tys. osób.

O powadze, z jaką kierownictwo sowieckie podchodziło do „wywózki” obywateli polskich, najlepiej świadczy trzykrotne podejmowanie prób jej uregulowania. Podstawę normatywną dla pierwszej fali masowych przesiedleń stanowiły następujące dokumenty:

- propozycja NKWD z 2 grudnia 1939 r., mówiąca o wysiedleniu do 15 lutego z zachodnich rejonów Ukrainy i Białorusi rodzin osadników;
- uchwała Politbiura z 4 grudnia 1939 r. i postanowienie Rady Komisarzy Ludowych z 5 grudnia 1939 r. o wysiedleniu osadników i oddaniu do dyspozycji Ludowego Komisariatu Przemysłu Leśnego (*Narkomlesa*);
- uchwała Politbiura z 21 grudnia 1939 r. i postanowienie RKL z 29 grudnia tegoż roku oraz uchwała Politbiura z 28 grudnia 1939 r. i postanowienie RKL z 29 grudnia tegoż roku o wykorzystaniu majątku wysiedlanych osadników i włączeniu pracowników służby leśnej do kategorii osób wysiedlanych.

Powyższe decyzje sankcjonowały kolejne dokumenty NKWD: „Postanowienie o specposiołkach [osiedlach specjalnych] i organizacji pracy osadników, wysiedlanych z zachodnich obwodów ISRS i BSRS” oraz „O personelu rejonowych i posiołkowych komendantur NKWD specposiołków”. O skierowaniu części wysiedleńców do dyspozycji Ludowego Komisariatu Przemysłu Metali Kolorowych ZSRS (*Narkomcwietmieta SSSR*), w celu wydobycia złota i rudy miedzi, stanowiło pismo Ławrientija Berii do Józefa Stalina (*Narkoma* do KC WKP(b)) z 10 stycznia 1940 r. oraz odnośna uchwała KC WKP(b) i postanowienie Rady Komisarzy Ludowych ZSRS z 14 stycznia 1940 r.

Transport więźniów odkrytymi ciężarówkami po drodze z drewnianych okrągłaków w okolicy Kotłas w lutym 1940 r.
Rys. nieznanego łagiernika

Sprawa nierozwiązana

Dotąd stronie polskiej nie przekazano imiennych wykazów zmarłych oraz materiałów dokumentujących ich miejsca spoczynku. Podejmując próbę wstępnych ustaleń Biuro Poszukiwań i Identyfikacji podjęło się badań, mających na celu powstanie bazy danych nieupamiętnionych i ginących miejsc pochówku obywateli polskich na terenach byłego ZSRS w latach 1936-1959.

Głównym celem projektu jest pozyskiwanie, gromadzenie i analiza dokumentacji w celu typowania miejsc do prowadzenia w przyszłości prac poszukiwawczych. Wskazując miejsca pochówku, zbierane są także informacje o liczności osób zmarłych, znanych z imienia i nazwiska, w nich spoczywających. Projekt prowadzony jest we współpracy z wieloma archiwami w kraju i za granicą oraz przy wsparciu Ministerstwa Spraw Zagranicznych RP, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

„Element groźny społecznie”

W pierwszych dniach lutego wspominamy ofiary pierwszej, masowej wywózki ludności polskiej, zakwalifikowanej do proskrypcyjnej kategorii osadników i leśników. Zostali oni przymusowo przesiedleni do obwodów: kirowskiego, permskiego, wołogodzkiego, archangielskiego, iwanowskiego, jarosławskiego, nowosybirskiego, swierdłowskiego i omskiego oraz Komii ASRS i Krajów: Krasnojarskiego i Ałtajskiego.

Badania dotąd przeprowadzone pozwoliły ustalić, iż w dniach 1-5 lutego 1940 r., w 100 transportach wyruszających z Kresów Wschodnich II RP deportowano od 141 tys. (według danych Wojsk Konwojowych

NKWD) do 220 tys. (według archiwów zachodnich) osób.

**Deportowani 10 lutego 1940 r. z
Kolonii Sobótka w pow.
podhajeckim woj. Tarnopolskie
przy pracy w tajdze. Dworyszcze,
rejon kazaczyński, Krasnojarsk**

Przykładem skali strat w wyniku deportacji może być jeden pociąg z województwa lwowskiego do obwodu archangielskiego, którym wywieziono 1604 osoby. Nie uwzględniając zmarłych w drodze, których trudno policzyć, już w miejscach przymusowego pobytu, w większych osiedlach, zmarło nie mniej niż 414 osób, których nazwiska i miejsca pochówku udało się ustalić:

- 86 osób spoczywa w miejscowości Wierużskoje Oзеро (rejon ustjański),
- 73 osoby zostały pochowane w Piermogorje (rejon krasnobrocki),
- 161 w miejscowości Mucznaja (rejon wierchnietojemski),
- 94 - w Kopytowie, (rejon solwyczegodzki).

Należy podkreślić, iż za przestawioną „buchalterią śmierci” kryją się przede wszystkim małe dzieci, starcy i kobiety uznane przez władze sowieckie za element groźny społecznie (SOE - *socjalno opasnyj element*). Brak ich grobów nie pomniejsza, lecz potęguje groźbę sytuacji.

COFNIJ SIĘ